

تصحیح انتقادی

از گلستان

گلستان سعدی

تصحیح و توضیح:

دکتر غلامحسین یوسفی

چاپ اول ۱۳۶۸

۸۱۶ ص - ۴۵۰۰ ریال

انتشارات خوارزمی

۱۵۷

کتاب گلستان سعدی یکی از مهمترین و جذاب‌ترین متون ادب فارسی است. اگر بخواهیم ده اثر مهم تاریخ ادبیات ایران را نام ببریم بدون شک گلستان سعدی یکی از آنهاست. این کتاب را سعدی در بهار ۶۵۶ هجری قمری نوشته است. و در همان دوران به اهمیتش پی بردند و «خاص و عام آن را به مطالعه گرفتند و پسندیدند و قرن‌هاست در سراسر قلمرو زبان فارسی و بسیاری از کشورهای اسلامی و غیره آن را به درس می‌خوانند.»^۱

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رتال جامع علوم انسانی

گلستان سعدی راه خود را در سراسر جهان باز کرده است و مورد توجه ملل دیگر جهان قرار گرفته است و «به زبانهای مختلف جهان بارها ترجمه شده است چندان که شاید بتوان گفت تعداد آن ترجمه‌ها و پژوهشها در دیگر زبانها بیش از چاپها و تحقیقاتی است که از گلستان و درباره گلستان به زبان فارسی صورت گرفته و انتشار یافته است.»^۲

اهمیت تصحیح انتقادی از گلستان

متون کلاسیک ادبیات فارسی در دورانهای مختلف از تصرفات و حوادث ایام مصون نمانده

۱. از مقدمه تصحیح در چاپ مورد بحث.

۲. از مقدمه تصحیح در چاپ مورد بحث.

است. نبودن امکانات و اینکه کاتبان در دوره‌های مختلف به کتابت از روی این متون دست می‌زدند برای ما نسخه‌های مختلفی از آثار ادبی را به وجود آورده است که دست یافتن به یک نسخه واحد اصیل و معتبر از آنها ضرورت دارد. این ضرورت در مورد کلیه متون کلاسیک ادبیات فارسی حس می‌شد و می‌شود. به ویژه برای دانشجویان که ناگزیر دانش‌والای اساتید خود را ندارند.

بعد از چاپ انتقادی بوستان سعدی اینک گلستان با تصحیح و توضیح دکتر غلامحسین یوسفی منتشر شده است. آشنایی دکتر یوسفی با گلستان و سعدی به چهل و چند سال پیش برمی‌گردد. «در آن زمان طفلی بودم دبستانی و این کتاب نفیس را به عنوان جایزه به من دادند.» در طی سالها دکتر یوسفی با این کتاب محشور بوده و خاطرات خوشی از این دوست دیرین دارد.

تصحیح و توضیح گلستان به وسیله دکتر یوسفی و ارائه آن به صورت یک چاپ کامل و منقح، یک بار دیگر ما را به اهمیت کار طاقت فرسای تصحیح متون و ارزش علمی آن آشنا می‌سازد. با اندک تأملی در شیوه بررسی و مطالعات دکتر یوسفی و تصحیح ایشان در گلستان به میزان دقت علمی ایشان حتی در جزئیات تصحیح این متن پی می‌بریم. «در این روزگار با وجود این همه چاپ و شرح و تفسیر، طبعی تازه و مقبول با شرح و توضیحی درخور به دست دادن، در ظاهر امر و در چشم خیرگان، کاری ساده و به واقع و در نظر اهل فن، امری بس دشوار و تا حدودی ناممکن است، زیرا انس و آشنایی روزافزون خوانندگان با ضبط چاپهای پیشین و دمسازی با شرح و تفسیرهای موجود ذهنها را هم در برابر تغییرات احتمالی نسخه‌های کهن و ضبطهای اصیل - که مدعای عمده این گونه تصحیحات است - و هم نهایتاً شرح و تعبیرها و معانی بازیافته نامعهد، سرسخت و ناپذیرا می‌کند، و سؤال‌انگیزیها و جانفیتادهای بسیاری را سبب می‌شود، اما راهی که دکتر یوسفی برگزیده و شیوه‌ای که در برخورد با اصالت نسخه‌ها و کیفیت توأم با نقد و نظری که در مواجهه با آراء دیگر شارحان در پیش گرفته است، خواننده باانصاف را از هر جهت متقاعد می‌کند که خود را با اجتهادی تازه روبرو ببیند و به زغم همسانیها و همگونگیهای بسیاری که با دیگر چاپها احساس می‌کند، آن را کاری نوآیین و سزاوار تحسین و احترام تصور کند. این چاپ از گلستان سعدی که در ۸۱۵ صفحه تدارک یافته و بی‌گمان جامع‌ترین توضیحات و مفصل‌ترین نسخه بدلها را دربر دارد، از سه بخش مستقل (متن، توضیحات و شرح نسخه بدلها) تشکیل شده است.^۳»

دکتر غلامحسین یوسفی در مقدمه کتاب از شیوه کار خود در تصحیح گلستان سعدی و از راه درازی که در تصحیح کلیات سعدی پیموده است سخن می‌گوید. در این مقدمه توضیح بخشهای

۳. «این گلستان همیشه خوش باشد»، دکتر محمدجعفر یاحقی، نشر دانش - شماره اول - سال دهم - آذر و دی

سه گانه کتاب و معرفی نسخه‌های مبنای تصحیح آمده است. بعد از مقدمه، مقاله «استاد سخن» است که بی گمان یکی از مهمترین مقالاتی است که در معرفی و نقد سعدی و گلستان منتشر شده است. و برای اولین بار با اسلوب مدرن نقد ادبی گلستان سعدی مورد ارزیابی و نقد قرار گرفته است. این مقدمه برای دانشجویان آموختنی است زیرا آنچه می باید درباره نثر و دوران زندگی سعدی و... بدانیم در آن گفته شده است.

تصحیح متن گلستان:

بخش دوم کتاب شامل متن گلستان است. متن مصحح کتاب با استفاده از هفده نسخه خطی و ده نسخه معتبر چاپی فراهم شده است که معرفی این نسخ در مقدمه کتاب آمده است.

یکی از مشکلات مطالعه متون کلاسیک همواره این بوده است که هیچگونه راهنمایی برای خواننده نداشته است و غالباً توجهی به انتظارات خوانندگان به ویژه دانشجویان در مقابل متون نمی کردند. به همین مناسبت مطالعه اینگونه متون با مشکلات حل نشده‌ای همراه بود. مصحح گلستان با توجه به این نکته مهم با اعراب گذاری دقیق و معین کردن تلفظ هر کلمه و اجزای جمله حتی مواردی که کلمه‌ای را باید به حالت اضافه خواند به خواننده در درست خواندن متن یاری می‌رساند. به طوری که بدون حضور معلم می‌توان متن را درست و صحیح مطالعه کرد.

سنجیدن همه نسخه‌ها در هر مورد و تصحیح متن بر پایه نسخه اساس و در عین حال اجتهاد ادبی و داوری بین ضبط نسخه‌ها و کاستیها و یا لغزشهای نسخه اساس را رفع کردن و در هر مورد دلیل خود را به اختصار در شرح نسخه بدلها آوردن، از ویژگیهای تصحیح جدید گلستان است. خلاصه آنکه خواننده متنی پیراسته و روشن و درست و دقیق از کتاب را پیش رو دارد بی آنکه گرفتار حواشی نا لازم باشد.

بعد از متن گلستان، تعلیقات آمده است که شامل قسمتهای زیر است:

۱ - توضیحات: در این بخش توضیحات مربوط به متن گلستان آمده است. در این بخش کلمات، ترکیبات، اصطلاحات، اشارات به آیات قرآن مجید و احادیث، نکات مربوط به تاریخ و آنچه نیازمند به توضیح می‌نموده در حد ضرورت و به سادگی شرح شده است. علاوه بر اینها معنی جملاتی که مبهم مانده است در توضیحات معنی شده و گاهی برحسب ضرورت چند صفحه درباره یک نکته بحث شده است. به علاوه در هر باب آراء و نظرهای مختلف مطرح شده، همراه با نظر و

همچنان که متن گلستان به واسطه اعراب گذاری و دقت در چاپ و رعایت فواصل کلمات بلوری فراهم آمده است که خواندن و دریافت مطالب آن به آسانی انجام پذیر است، در توضیحات نیز مصحح در تمام موارد جمله‌ها و شعرها و قسمتهای نقل شده را که به زبان عربی بوده اعراب گذاری و نیز ترجمه کرده است تا هیچ مشکلی برای خواننده باقی نماند. و از این حیث کمتر کتابی را می‌توان با آن برابر نهاد. منقولات از دیگر زبانها نیز با ترجمه آنها همراه است.

یکی دیگر از مسائل مهم که در بخش توضیحات آمده است، توضیح هر مطلب و سابقه برخی حکایتها و نظیر آن مضمون در دیگر آثار سعدی آمده است و نیز نفوذ آثار سعدی در ادبیات غرب.

۲ - شرح نسخه بدلها: در این بخش به ترتیب شماره صفحات و سلور متن ضبط نسخه‌ها و برخی چاپهای معتبر به مناسبت ثبت شده است. و نیز دلایل ضبط هر کدام از نسخه‌ها در جای جای متن ذکر شده است.

فهرستهای متعدد پایان کتاب از این قرار است:

۳ - فهرست لغات و ترکیبات

۴ - فهرست آیات قرآن کریم

۵ - فهرست احادیث

۶ - فهرست اشعار و جمله‌های عربی

۷ - فهرست اشعار فارسی

۸ - فهرست امثال و حکم

۹ - فهرست اعلام و فهرست مراجع.

در یک کلام علاقمندان و دانشجویان ادبیات فارسی با این چاپ انتقادی از گلستان به سهولت می‌توانند به جهان اندیشه‌های سعدی راه یابند.